

קריעת ים סוף
תגובה למאמרו של א' בורנשטיין¹

א

במאמרו המעניין מוכיח אהרון בורנשטיין, שדעת ראשונים רבים היא שבני ישראל עברו בים כמין קשת, ויצאו באותו חוף עצמו שאליו נכנסו, מעט יותר צפונה או דרומה, ומכל מקום לא חצו את הים מעבר לעבר. כך עולה מן הרמב"ם בפירוש המשניות, מפירושי ראב"ע וחזקוני לפרשת קריעת ים סוף, מן התוספות במסכת ערכין, ועוד.

לדבריו של המחבר, עיקרו של פירוש זה, שלא מצאנו עליו בראשונים חולק במפורש, בא לפתור כמה בעיות פרשניות. עיקרן של הבעיות:

א. סדר המסעות בחומש הפקודים (ל"ג): קריעת ים סוף, מרה, אילים, ים סוף.

ב. חנייתם באַתם לפני קריעת ים סוף, והליכתם במדבר אַתם אחרי שעלו מן הים.

ג. קושיית התוספות (ערכין טו ע"א ד"ה כשם), על המדרש - איך אמרו ישראל "כשם שאנו עולים בצד זה כך עולים המצרים בצד אחר", ואיך היו קטני אמונה כל כך וחשבו שעשה ה' נסים למצרים (ועיין במאמרו קושיה נוספת בשם היערי נחלי').

בהמשך דבריו, המחבר מביא את דברי הריעב"ץ עמון, החולק על הראשונים וטוען שבני ישראל עברו את ים סוף מצד לצד. המחבר מיישב את הקושיות על שיטה זו העולות מפירוש הראשונים, ובעיקר יישב בטוב טעם את הקושיה מאַתם, שחננו בה לפני קריעת ים סוף, והלכו במדברה, מדבר אַתם, לאחר הקריעה.

¹ א' בורנשטיין, 'קריעת ים סוף', מגדים כג, שבט תשנ"ה, עמ' 103-107.

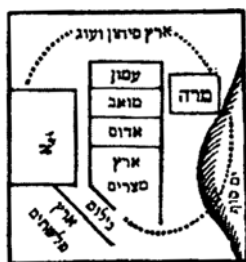
הקורא את מאמרו של ר"א בורנשטיין עלול להתרשם (ודומני שזו אכן כוונת המחבר), שסיבת המחלוקת בין הריעב"ץ עמדן לבין הראשונים נובעת, מחד גיסא, מן הקושיות שהובאו, ומאידך גיסא, מן היכולת לתרצן בדרכו של המחבר או בכל דרך אחרת. לעניות דעתי הבנה זו של המחלוקת בטעות יסודה. שפתיו של הריעב"ץ בנקודה זו ברור מיללו; וזו לשונו בחידושו למסכת ערכין, דף טו:

כך צריך להיות לפי דברי התוס' ראות [=מראה] הציור ואינו מסכים למציאות כלל ואמנם כל מ"ש תוס' כאן אינו נכון. גם ציור הארצות והים הוא מתנגד למציאות... (בש"ס וילנא מסכת ערכין מא, ע"א)

ואכן, מעיון בראשונים נראה בבירור, שהם נאלצו לפרש כפי שפירשו מכיוון שלא היו לפנייהם מפות של מצרים, של מדבר סיני ואף של ארץ ישראל. הם לא תיארו לעצמם את ים סוף ואת מקומו במפה כפי שאנו מכירים אותו היום.

כך אומר ראב"ע: "ידענו כי אין ים סוף בין מצרים ובין ארץ ישראל ואין צורך שייכנסו בים" (פירושו הארוך לשמות י"ד, יז), והחזקוני כתב: "לא שעברו ישראל את הים על דרך רוחבן, כי ידוע שאין הים מפסיק בין ארץ מצרים ובין ארץ כנען... ונכנסו בו בחצי עיגול" (פירושו לשמות י"ד, כב).

בתוספות בערכין אף משורטטת מפה:

הראשונים הבינו (ובצדק) שים סוף נמצא לדרומן של מצרים וארץ ישראל. אך לדעתם הנכנס לים סוף וחוצה אותו לצדו השני - עובר דרך ארוכה בלב ים, מהלך ימים רבים, ומגיע ליבשת אחרת, דוגמת חציית הים התיכון מצד לצד. ממילא, הם ביארו שהחצייה הייתה כמין קשת.²

הראשונים הנ"ל לא הביאו בחשבון את מפרץ סואץ, שניתן לחצותו ממערב למזרח בדרך ממצרים למדבר סיני ולארץ ישראל, אף שצדקו בכך שניתן להגיע

² גם י' אהרוני (אטלס כרטא לתקופת המקרא, ירושלים 1964, עמ' 40) ביאר שישאל עברו בימים במסלול שהוא כמין קשת. זאת משום שעל פי סברתו (המופרכת לענ"ד מעיקרה) הייתה קריעת ים סוף בים התיכון, ליד סבחת ברדאויל.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

למדבר סיני מבלי לחצות את הים, מצפון למפרץ סואץ. אין ספק שהקב"ה הוביל את בני ישראל דרומה אל המפרץ, כדי למשוך את המצרים אחרי בני ישראל ה"נבוכים בארץ" ולהטביעם. היום, שזיכנו ה' במפות ובהכרת האזור עצמו, אין צורך לעני"ד להידחק בהסבר כמין קשת, וניתן לבאר כפשוטו, שחצו את הים מעבר לעבר בדרכם למדבר.

הריעב"ץ אכן הכיר את המציאות, כעולה מהמשך דבריו שם. הוא כותב, שים סוף מפסיק בין מצרים ובין המדבר, ולכן חלק על הראשונים. ואמנם, על פי הכרתנו את המפה נפתרות גם קושיות שהעלו המפרשים. לאחר שחצו את ים סוף הגיעו למרה ולאילים והתקדמו לאורך החוף המזרחי של מפרץ סואץ וחנו על ים סוף. את שאלת אַתם ומדבר אַתם כבר פתר המחבר עצמו (עמ' 107) במאמרו. גם את קושיית התוספות בערכין ניתן לתרץ. קטני אמנה שבישראל סברו שהים נבקע בדרך טבעית מחמת רוח הקדים העזה, והרי כך סברו אף המצרים, ולכן נכנסו למים (וזוהי משמעות חיזוק לבם ע"י ה'). לכן חששו קטני האמנה שאף המצרים יעברו את הים.

כללו של דבר, הבנה גאוגרפית שונה היא הסיבה לפירוש מעבר הים בצורת קשת, ולא הקושיות שהעלה המחבר.

ג

הגאוגרפים הציעו כמה אפשרויות לגבי המקום המשוער של קריעת ים סוף (וכפי שהזכיר מחבר המאמר). לעניות הבנתנו הדבר מוכרע מן הפסוקים בישיעהו, המתארים את קיבוץ הגלויות בעת הגאולה בסגנון יציאת מצרים.

והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים. והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים

(ישעיה י"א, טו-טז).

לשון ים מצרים היא מפרץ סואץ, שצורתו צורת לשון החודרת אל היבשה,³ ובה מניף הקב"ה את ידו והופכה למסילה לשאר עמו בנתיבים שונים (שבעה נחלים) כים סוף (עפ"י המדרש⁴ - בשנים עשר נתיבים).

³ והשווה ל"לשון ים המלח" הנזכרת כמה פעמים בספר יהושע.

⁴ אסתר רבה פרשה ז יא.